

COB focusgroepen Thema Bezuinigingen

Rapport van vier focusgroepen in Groningen en
Amsterdam
Concept rapportage
Versie 1.1

Op verzoek van
het SCP

Auteur(s)

Gerben Bruins

Judith van Male

Projectnummer

3690

Datum

29 juni 2010

Inhoud

Onderzoeksverantwoording	1
1 Achtergrond	1
2 Opzet, uitvoering en selectie	1
3 Algemeen	2
Resultaat	3
1 Algemene indrukken van de gesprekken	3
2 Stand van zaken in Nederland	4
3 Bezuinigingen	9
Conclusies	27
1 Stand van zaken in Nederland	27
2 Bezuinigingen	27
3 Verdelen van de bezuinigingen	28
4 Slotbeschouwing	29
Bijlage I: Gespreksleidraad	31
Bijlage II: Overzicht van de deelnemers	36

Onderzoeksverantwoording

1 Achtergrond

Het Sociaal en Cultureel Planbureau voert sinds 2007 in opdracht van de Voorlichtingsraad elk kwartaal het Continu Onderzoek Burgerperspectieven uit. In dit onderzoek wordt nagegaan hoe de burger op dat moment over de samenleving en zijn eigen leven denkt, hoe (on)tevreden hij is met de regering en overheid, hoe het is gesteld met zijn vertrouwen in de politiek en media en welke problemen hij geagendeerd zou willen zien op de politieke agenda.

In het tweede kwartaal van 2010 is, naast het reguliere COB, een thematische verkenning gedaan rondom het thema bezuinigingen. Dit naar aanleiding van de publicatie van de brede heroverwegingen door 20 ambtelijke werkgroepen, die op 1 april 2010 werd gepresenteerd.

Het onderzoek bestaat uit een enquête en een focusgroeponderzoek. Het focusgroeponderzoek is verkennend van aard en heeft tot doel de resultaten van de enquête aan te vullen, te verdiepen en te verklaren. In totaal heeft Ferro Explore! vier focusgroepen gehouden.

2 Opzet, uitvoering en selectie

Twee focusgroepen hebben plaatsgevonden in Groningen op 13 april 2010 en in Amsterdam op 14 april 2010. De opdrachtgever heeft de gesprekken gevolgd via een gesloten tv-circuit.

Per focusgroep zijn 10 deelnemers uitgenodigd om er in ieder geval 8 in elke groep te hebben. De groepen waren als volgt samengesteld:

Groningen:

- 5 deelnemers laagopgeleid, 2 deelnemers hoogopgeleid (hier waren drie uitvallers en is het aantal van 8 dus niet gehaald);
- 4 deelnemers hoogopgeleid, 4 deelnemers laagopgeleid.

Amsterdam:

- 4 deelnemers hoogopgeleid, 5 deelnemers laagopgeleid;
- 5 deelnemers hoogopgeleid, 3 deelnemers laagopgeleid.

In alle groepen is eerst algemeen ingegaan op de stand van zaken in Nederland. Hierna zijn de groepen steeds in twee subgroepen opgedeeld. Aan de hand van een formulier met de belangrijkste begrotingsposten hebben zij een bezuinigingsvoorstel gemaakt.

Doel was om in totaal 35 miljard te bezuinigen. Aan het eind van de groepen is hier plenair in de gehele groep op ingegaan.

De deelnemers zijn geworven door twee gespecialiseerde selectiebureaus. Alle deelnemers hebben een onkostenvergoeding voor deelname ontvangen.

3 Algemeen

Het rapport is tot stand gekomen op basis van een uitgebreide analyse van de uitkomsten. Daarbij zijn zowel verbale als non-verbale signalen (zoals lichaamstaal, intonatie die enthousiasme of juist weerstand verraaft) meegenomen. De uitkomsten geven een goede indicatie van de meningen die over het onderzoeksonderwerp leven en welke aspecten daarin een rol spelen. Meningen en gedachten mogen bij kwalitatief onderzoek niet direct getalsmatig worden geëxtrapoleerd (in de zin dat je kan stellen dat als 3 van de 30 deelnemers iets vinden, die mening 'dus' bij 10% voorkomt). Om die reden vermelden wij in onze rapportage geen getallen.

Het rapport is opgedeeld in drie basishoofdstukken: onderzoeksverantwoording, resultaten en conclusies. Gekozen citaten representeren in de ogen van de onderzoeker meningen of houdingen die relevant zijn voor begrip van de context.

Ferro Explore! is lid van de MOA (Marktonderzoekassociatie) en Esomar, als ook van de Research Keurmerkgroep, en respecteert de bijbehorende richtlijnen voor kwalitatief marktonderzoek, zoals weergegeven in de ICC/ESOMAR gedragscode. Ook is Ferro Explore! gecertificeerd volgens de internationale normen ISO 9001: 2000 en ISO 20252:2006 (de laatste betreft de norm die de Research Keurmerkgroep vereist en die speciaal is ontwikkeld voor de marktonderzoekbranche).

Resultaat

1 Algemene indrukken van de gesprekken

Voor dit onderzoek zijn twee focusgroepen in Groningen gehouden en twee in Amsterdam.

Een algemene observatie is dat de groepen in Groningen rustiger verlopen dan die in Amsterdam. De deelnemers in Groningen zijn minder uitgesproken in hun mening en meer terughoudend om die mening te uiten. Eén van de groepen bestaat uit een aantal rasechte Groningers, getuige hun tongval. De andere bestaat voornamelijk uit 'import'. Met name in de groep met 'echte' Groningers is een licht gevoelige houding te bespeuren over de verhouding tussen 'het Noorden' en de Randstad/Den Haag. Een illustratie hiervan is de reactie van één van de deelnemers op de uitleg van de onderzoeker dat we voor dit onderzoek een keer naar Groningen zijn gegaan: 'ja, daar wonen ook nog mensen'.

Met name één van de groepen in Amsterdam is tegenovergesteld aan die in Groningen: zeer uitgesproken met felle discussies. In deze groep wordt veel door elkaar gepraat en weinig naar elkaar geluisterd. De discussies zijn eveneens heftig, waarbij de moderator meerdere malen het gesprek moet stilleggen om de chaos in te dammen. In deze groep wordt de discussie direct op scherp gezet in de voorstelronde, waar één van de deelnemers start met de opmerking dat ze zich grote zorgen maakt over het politieke klimaat in Nederland. Ze refereert daarbij aan de groeiende populariteit van de PVV en vergelijkt deze ontwikkeling met die in de dertiger jaren toen de NSB veel kiezers trok:

Waar ik mij zorgen over maak is dat zoveel mensen op Wilders stemmen. Ik vind dat een gevaarlijke tendens dat een dergelijk politicus die zorgt voor een splitsing in de samenleving steeds populairder wordt. Het doet mij samen met de economische crisis denken aan de tijd voor de Tweede Wereldoorlog. Het zijn de nieuwe NSB-ers.

I, vrouw, 58 jaar, Amsterdam groep 1

Een andere deelnemer – hij maakt er geen geheim van dat hij bij de komende verkiezingen van plan is om op de PVV te gaan stemmen - reageert hier fel op:

Ik denk daar anders over. Ik vind die Wilders een zegen.

F, man, 64 jaar, Amsterdam groep 1

Voor dit onderzoek is ervoor gekozen om hogeropgeleiden en lageropgeleiden in één groep te zetten met als doel hen apart de bezuinigingsvoorstellen te laten invullen. Vervolgens zijn die in de plenaire groep besproken. Deze opzet blijkt niet altijd even goed te werken. Dit is enerzijds te wijten aan de complexiteit van het onderwerp. Het is met name voor de lageropgeleide deelnemers moeilijk om zich bij beleidsterreinen concrete bezuinigingen voor te stellen. Bijvoorbeeld waaraan moet gedacht worden bij bezuinigingen op onderwijs? Gaat het dan om het bevriezen van lerarensalarissen, het afschaffen van beurzen voor studenten, bezuinigen op lesmateriaal, het terugdringen van het aantal managers et cetera?

Anderzijds verlopen de discussies soms stroef door het grote verschil in kennis en denkniveau tussen hoger- en lageropgeleiden. Over het algemeen blijken de hogeropgeleiden beter op de hoogte te zijn van het actuele nieuws over de bezuinigingen en de achtergronden daarvan. Ook zijn zij beter in staat om de complexiteit van de gevolgen van bezuinigingen op macroniveau en de interdependentie tussen bezuinigingen op een bepaald terrein en de gevolgen op een ander terrein te begrijpen. De lageropgeleiden refereren vaak aan zeer concrete persoonlijke ervaringen om bezuinigingsmaatregelen op een heel algemeen beleidsterrein door te voeren.

Vooraf in Groningen leidt dit ertoe dat de lageropgeleiden zich uiteindelijk min of meer terugtrekken uit de discussie in het plenaire gedeelte, waardoor de hogeropgeleiden domineren.

In Amsterdam zijn de lageropgeleiden minder onder de indruk van de kennis van de hogeropgeleiden. Hier ontbreekt het echter aan uitwisseling in de discussie: hoger- en lageropgeleiden gaan nauwelijks op elkaars argumenten in. De lageropgeleiden blijven meer steken in emotionele argumentaties en laten zich niet overtuigen door de meer rationale argumenten die door een deel van de hogeropgeleiden worden aangevoerd.

Reflectie op focusgroepen COB

Aan het eind van de focusgroepen is gevraagd wat de deelnemers ervan vinden dat de overheid dit soort onderzoeken uitvoert. Alle deelnemers zijn hier uitgesproken positief over, zij spreken hun waardering uit over het feit dat er gekeken wordt naar wat burgers belangrijk vinden. Enkele deelnemers merken op dat zij door deze groepsdiscussies zelf ook een beter beeld hebben gekregen van de bezuinigingen en beter begrijpen hoe ingewikkeld de afwegingen zijn die de politiek moet gaan maken.

2 Stand van zaken in Nederland

In de voorstelronde is de deelnemers gevraagd wat hen zoal bezighoudt ten positieve en ten negatieve. Hierna is specifiek ingegaan op thema's die in de huidige maatschappij volgens de deelnemers leven.

In de groepen komen in eerste instantie spontaan de herkenbare onderwerpen naar voren. Positieve aspecten hebben met name betrekking op het eigen privé leven: het werk, omgang met familie en vrienden en het mooie lente weer. In één van de groepen in Amsterdam spreken enkele deelnemers hun waardering uit voor de Amerikaanse president Obama: ze zeggen het heel goed te vinden dat er voor het eerst een zwarte president is verkozen in Amerika en dat ze de indruk hebben dat hij goed werk levert. Daarbij wordt verwezen naar de invoering van een verplichte zorgverzekering:

Ik word blij van Obama, dat er een Amerikaanse president is die zich heel netjes aan zijn voorstellen houdt en mooie vorderingen maakt.

F, Amsterdam groep 1

Hij doet het goed, zeker met die zorgverzekering.

G, Amsterdam groep 1

Van Obama word ik zó blij. Geleurde president vind ik te gek!

E, Amsterdam groep 1

In alle groepen komt in negatieve zin 'het morele verval van de samenleving' naar voren. Zowel hoger- als lageropgeleiden zien dit als een belangrijk probleem in de Nederlandse samenleving. Genoemd worden egoïsme, egocentrisme (mensen zijn alleen met zichzelf bezig), het ontbreken van normen en waarden, verharding van de maatschappij en asociaal gedrag in de publieke ruimte:

Waar ik niet vrolijk van word is gebrek aan respect, een beetje het asociale daar houd ik niet van. Waar zijn de normen en waarden....?

A, Amsterdam groep 1

Mensen denken heel erg aan zichzelf.

D, Groningen groep 2

Het is maatschappijbreed. Ik vind dat als we er niets aan doen dat we eraan ten onder gaan als Nederland.

C, Amsterdam groep 2

Waar in de andere groepen meer in zijn algemeenheid over het morele verval wordt gesproken, wordt dit onderwerp in één van de groepen in Groningen sterk naar het persoonlijke getrokken. Dit is naar aanleiding van een opmerking van één vrouw (die zelf zegt met psychische problemen te kampen) hierover, waarna dit punt in de voorstelronde door anderen wordt overgenomen:

Ik vind me op over oneerlijkheid. Dat mensen menen wat ze zeggen dat ze het uit hun daden laten blijken.

I, Groningen, groep 2

Als mensen a zeggen en b doen of b zeggen en a doen. Of deals niet nakomen, daar kan ik slecht tegen.

G, Groningen, groep 2

Het onrecht, inderdaad het a-b verhaal, daar kan ik ook boos om worden. Ik zie het in het dagelijks leven maar ook in mijn werk. Bijvoorbeeld mijn contract wordt niet verlengd. Je voelt daar zit iets, maar het wordt niet gezegd.

E, Groningen, groep 2

Ik kan ook heel slecht tegen onbetrouwbare mensen, die niet hun afspraak nakomen. Ik ben iemand van afspraak is afspraak.

C, Groningen, groep 2

In alle groepen wordt de negatieve teneur over het verval van de moraal in de Nederlandse samenleving eveneens gerelativeerd. Hier wordt tegen ingebracht dat er steeds meer maatschappelijke initiatieven zijn waaruit blijkt dat er wel degelijk nog aandacht is voor elkaars problemen (men refereert bijvoorbeeld aan de inzamelingsactie voor Haïti), dat de ernst van de situatie aangedikt wordt door de media en dat wij het in vergelijking met andere landen zo slecht nog niet hebben. Dit standpunt wordt echter steeds door een minderheid (vaak slechts een enkeling) verkondigd en vindt weinig weerklank bij de andere deelnemers. Opvallend is dat het meestal hogeropgeleiden zijn die vinden dat het allemaal wel meevalt en dat vooral de media een belangrijke rol spelen in het gevoel van Nederlanders dat het slecht gesteld is met de normen en waarden:

De normen en waarden zijn weg. Dat is verschrikkelijk

A, Groningen, groep 1

Daar ben ik het niet mee eens. Nederland is een zeer beschaafd land. Er is hier geen verloedering. De mensen zijn gewoon banger geworden.

C, Groningen, groep 1

Ik denk dat er wel een reden is dat mensen bang zijn. Als je iets traumatisch hebt meegemaakt, ben je banger.

D, Groningen, groep 1

Ik denk dat de media daar ook een belangrijke rol in spelen.

F, Groningen, groep 1

In alle groepen komt als terugkerend onderwerp het thema van 'de chaos in politiek Den Haag' naar voren. Hierbij wordt gerefereerd aan het vallen van het kabinet en de manier waarop politici elkaar in het publieke debat bestrijden:

Op dit moment is het een beetje een chaos.

F, Amsterdam, groep 2

Waar ik mij over opwind is het gekrakeel in Den Haag. Daar heb ik wel een uitgesproken mening over. Dat gezeur, daar komt helemaal niets van terecht.

I, Groningen, groep 2

Spontaan worden eveneens de aangekondigde bezuinigingen genoemd. In eerste instantie betreffen de reacties met name dat men zich zorgen maakt over de berichten over de verhoging van het eigen risico voor zorgverzekeringen. In de groepen wordt in dit kader verbaasd gereageerd op het feit dat men vroeger verzekerd was via het ziekenfonds, waarmee nagenoeg alle ziektekosten betaald werden, terwijl men het idee heeft dat je in het nieuwe zorgverzekeringsstelsel steeds meer premie betaalt, maar ook meer medische kosten zelf moet betalen. Als klap op de vuurpijl dreigt nu ook nog dat het eigen risico misschien drastisch omhoog gaat. Men vraagt zich hardop af hoe het kan dat de overheid vroeger de kosten wel kon betalen en nu niet meer. Hierop wordt door sommigen achterdochtig gereageerd: men heeft het idee dat de Nederlandse bevolking 'uitgekleed' wordt door politici in Den Haag.

In één van de groepen in Groningen wordt geconstateerd dat er sprake is van een achteruitgang van de verzorgingsstaat:

In Amerika zijn ze het aan het opbouwen, hier wordt het afgebouwd.

I, Groningen groep 2

In één van de groepen in Amsterdam worden de kritische geluiden over de overheid genuanceerd. Opgemerkt wordt dat mensen te makkelijk naar de overheid wijzen als het gaat om de zaken waar men recht op meent te hebben, terwijl burgers zelf ook verantwoordelijkheden hebben. De opmerking vindt wel weerklank in de groep, maar roept tegelijkertijd de reactie op dat het moeilijk is om in Nederland voor je rechten op te komen:

Er wordt zo gemakkelijk naar de overheid gewezen, terwijl veel mensen het makkelijk zelf kunnen. Het is denk ik gemakzucht, ik weet niet waarom mensen dingen zelf niet kunnen.

G, Amsterdam groep 2

Mensen vinden ook veel te vaak dat ze er recht op hebben...

F, Amsterdam groep 2

... en geen plichten.

E, Amsterdam groep 2

Maar mensen zijn ook machteloos gemaakt, er zijn misschien ook heel veel mensen die gestreden hebben, maar die dan ook tegen de muur aan zijn gelopen. Dan ga je op een gegeven moment wel op de bank zitten en denk je, laat maar.

C, Amsterdam groep 2

De discussie over het hebben van rechten en plichten wordt in deze groep direct doorgetrokken naar 'misbruik van sociale voorzieningen':

Mijn vriend komt van de Dominicaanse Republiek. Hij zegt dat je het aan collega's ziet die de regels beter kennen, die krijgen toch meer voor mekaar. Dat ze toeslagen krijgen voor kinderen die in het buitenland wonen. Als je dan kijkt hoeveel belasting ik af moet dragen, dat gaat allemaal naar dat soort dingen.

A, Amsterdam groep 2

Het onderwerp 'bureaucratie' komt in alle groepen naar voren als een punt van ergernis. Hierbij wordt gerefereerd aan eigen ervaringen, zoals lange wachttijden voor sociale huurwoningen en problemen bij het aanvragen van voorzieningen. Ook worden in dit kader administratieve problemen bij andere dienstenaanbieders dan de overheid genoemd.

In zowel Amsterdam als Groningen spreken deelnemers hun ergernissen uit over een door hen gepercipieerde toename van overheidsbemoeyenis. Genoemd worden het rookverbod en maatregelen op het gebied van milieubeleid:

Waar ik mij het meest druk om maak is overheidsbemoeyenis. Bijvoorbeeld de discussie over zuinige lampen. Dan zegt de overheid dat er nergens meer gloeilampen mogen komen. Dat vind ik onzin. Sommige dingen die mis gaan, die horen erbij.

A, Groningen groep 1

Het rokersbeleid vind ik krankzinnig.

F, Groningen groep 1

Een vrachtwagenchauffeur die in zijn eentje in de cabine zit, die mag niet roken omdat het een werkplek is. Dat is toch gek?

H, Amsterdam groep 2

In de groepen wordt een aantal keer gerefereerd aan de economische crisis. Enkele deelnemers in Groningen merken op dat zij in hun eigen omgeving hebben meegemaakt dat bedrijven failliet gingen en mensen werkeloos zijn geworden. Uit de groepen komt naar voren dat de recessie als een feit wordt gezien, waar we met zijn allen mee om moeten gaan, maar waar we eveneens op termijn weer uit zullen komen:

Je voelt de recessie die er is, je voelt het ook onder de mensen zelf. {...} We zitten er allemaal mee. Laten we de positieve kant bekijken, de goede jaren komen terug. Maar momenteel niet.

C, Groningen, groep 2

De kant die Nederland opgaat: keuze tussen goed of slecht

Aan de deelnemers is gevraagd of het voor hun gevoel de goede dan wel de slechte kant op gaat in Nederland. In alle groepen hebben de meeste deelnemers het idee dat het de slechte kant op gaat. De redenen die ze hiervoor geven - de verharding van de samenleving, het verval van waarden en normen en de huidige recessie - zijn al eerder in de discussie aan de orde gekomen.

Een minderheid van de deelnemers is gematigd positief, in iedere groep zijn dit steeds één à twee deelnemers. Twee redenen liggen ten grondslag aan deze constatering. Enerzijds wordt aangegeven dat we in vergelijking met andere landen het nog niet zo slecht hebben. Anderzijds zien sommige deelnemers de huidige situatie als een momentopname in een grotere beweging, waarbij de maatschappij zich langzamerhand weer in de goede richting zal ontwikkelen:

Volgens mij zitten we in een proces van verandering: door chaos komt vernieuwing.

D, Groningen, groep 1

R1: Ik zie het negatief, maar ik zie ook wel dat het opbouwt.

R2: Ja, dat gaat nog wel 5 – 10 jaar duren.

C, D, Groningen, groep 2

Een enkele deelnemer zegt van nature optimistisch te zijn ingesteld en vanuit deze positieve levenshouding vertrouwen te hebben dat het wel goed komt.

3 Bezuinigingen

De groepen zijn voor het onderdeel bezuinigingen opgedeeld in twee subgroepen: één met de hogeropgeleiden en één met de lageropgeleiden. In deze subgroepen is eerst kort ingegaan op wat men over de bezuinigingen heeft vernomen. Hierna hebben de deelnemers eerst individueel een bezuinigingsvoorstel gemaakt (zie bijlage), vervolgens zijn de individuele voorstellen naast elkaar gelegd en moesten de deelnemers het eens worden over een gezamenlijk bezuinigingsvoorstel.

Al in de introductieronde zijn in alle groepen de voorgenomen bezuinigingen aan de orde gekomen als een onderwerp dat top-of-mind is. Opvallend is echter dat er in iedere groep eveneens een enkele deelnemer is die hier nog helemaal niets over heeft gehoord. Deze deelnemers geven aan geen interesse te hebben voor de politiek. De reden dat het onderwerp top-of-mind is, lijkt vooral gelegen in het feit dat de belangen van de deelnemers zelf in het geding zijn. Zo wordt in de eerste fase van de discussie, over de stand van zaken in de Nederlandse samenleving, al de zorg geuit over eventuele gevolgen van de bezuinigingen op de gezondheidszorg. Men is bang dat het eigen risico verhoogd wordt en dat de premies zullen stijgen:

Ik maak me zorgen om belasting en zo, dat je meer voor de zorg moet betalen en al die dingen waar nu op beknibbeld wordt.

A, Amsterdam, groep 2

In de subgroepen blijkt men verder ook van een aantal andere onderwerpen goed op de hoogte te zijn van voorgenomen bezuinigingen. Van enkele van deze bezuinigingen verwacht men zelf last te krijgen. Zo worden de verhoging van de AOW naar 67 jaar en de mogelijke afschaffing of beperking van de hypotheekrenteaftrek genoemd als voorgenomen bezuinigingen waar men van gehoord heeft.

Verder geven afzonderlijke deelnemers aan te hebben gehoord dat uitkeringen omlaag gaan en dat de rijken meer belasting moeten gaan betalen.

De deelnemers zijn het eens over de onontkoombaarheid van de bezuinigingen. In alle groepen komt naar voren dat niet ter discussie staat óf er bezuinigd moet worden maar hoeveel er bezuinigd moet worden. Voor de deelnemers staat vast dat de economische crisis ertoe heeft geleid dat er een gat in de begroting is ontstaan dat weer moet worden gedicht. Over de schuldigen voor dit tekort zijn de deelnemers het eens: dat zijn de banken die gerommeld hebben met foute financiële producten en de overheid die onvoldoende toezicht heeft gehouden op het bankwezen. Die overheid moest vervolgens veel geld uitgeven om de banken overeind te houden:

Wouter Bos heeft met geld lopen strooien, en dat geld moet wel ergens vandaan komen.

F, Amsterdam, groep 2

Volgens veel deelnemers had de overheid deze crisis allang kunnen zien aankomen:

Het kabinet heeft al die jaren, en dan heb ik het al over Wim Kok, al dikke problemen. Ze hebben er een dikke puinhoop van gemaakt en dat moeten wij met elkaar opruimen. Daar heb ik een beetje moeite mee.

A, Groningen, groep 1, subgroep laagopgeleiden

In alle groepen uiten deelnemers boosheid over het feit dat ze zelf geen aandeel hebben gehad in de crisis, maar dat de gewone burger er nu wel voor op moet draaien:

Bij mij komt de vraag van; ik word gevraagd ergens aan mee te doen waar ik helemaal niet schuldig aan ben. Het is niet bij mij ontstaan. Dat ik daaraan mee moet betalen vind ik onterecht.

E, Amsterdam groep 2

Dat bedoel ik met die topmannen, met die bonussen en die feestjes. Dat ze zeggen van jullie krijgen minder, nee... de burger moet betalen... de diknekken, die krijgen dan, daar kan ik niet bij.

A, Amsterdam groep 2

Veel deelnemers uiten hun verbazing over het soort prioriteiten in de uitgaven die in deze tijden van recessie gesteld worden door de overheid:

- In meerdere groepen wordt in dit kader spontaan de verdubbeling van het ingezamelde geld voor Haïti door de minister van Ontwikkelingssamenwerking Koenders genoemd. De teneur in deze kritiek is dat het in tijden van financiële krapte belangrijk is in eerste instantie als land je eigen belangen in de gaten te houden en niet zomaar geld 'weg te geven'. Opvallend is dat dit ethocentrische standpunt in de groepen nauwelijks tegengesproken wordt en vaak wordt doorgetrokken naar de gehele post ontwikkelingssamenwerking:

De uitgaven naar het buitenland. Naar ontwikkelingslanden, dat vind ik te veel. Dat hier problemen niet worden opgelost en het geld komt daar helemaal niet terecht. Terwijl wij het hier hard nodig hebben.

A, Groningen, groep 1, subgroep laagopgeleiden

- Er wordt ook verontwaardiging geuit over het feit dat er zoveel geld naar banken is gegaan terwijl de regering dit geld zelf ook niet had. Hierop trekt men in twijfel of dit geld wel goed besteed is en vraagt men zich af wat er eigenlijk momenteel gebeurt met de banken. Men heeft het idee dat zij gered zijn zonder iets te hebben geleerd van hun dreigende ondergang:

Dan lees je over de banken...dat de ABN-Amro een feestje geeft met limousines en zo, dat ze het pand verbouwen. Dan denk ik: verdomme, hoeveel ben ik wel niet kwijt.

A, Groningen, groep 2

- In meerdere groepen wordt gerefereerd aan de voorgenomen aankoop van JSF-toestellen. Dit wordt gezien als een onnodige uitgave:

Een JSF is een aanvalstoestel: niet nodig.

G, Amsterdam, groep 1

- In een van de groepen in Groningen wordt commentaar geleverd op de aanschaf van het vaccin tegen de Mexicaanse griep, wat volgens deze persoon achteraf niet nodig bleek.

Invullen

Uit de gesprekken naar aanleiding van de invulexercitie blijkt dat het voor de deelnemers zeer moeilijk is om afgewogen beslissingen te nemen over hoeveel op welke post te bezuinigen. Ten eerste wordt aangegeven dat men eigenlijk geen idee heeft wat de gevolgen zijn als er een bepaald bedrag op een post wordt bezuinigd. Veelal weten deelnemers niet precies welke wetten en voorzieningen onder specifieke posten vallen:

Soms zit je bij bepaalde dingen, ik weet niet wat ik hierop moet bezuinigen. Wat zijn de uitgaven op dit stuk? Financiële steun aan ouders met kinderen, is dat wel kinderbijslag enzo?

E, Groningen, groep 1, subgroep lageropgeleiden

Daarnaast zijn de bedragen dusdanig groot dat men zich er maar weinig bij kan voorstellen, men heeft geen idee hoeveel een bepaalde bezuinigingsmaatregel in feite oplevert:

Bij 'werkloosheid' heb ik 5 miljard bezuinigd. {...} Ik richt me dan puur op die re-integratiebureautjes. Die externe. Die kosten klauwen vol met geld.

D, Amsterdam, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

De deelnemers kennen dan ook zeer uiteenlopende bezuinigingsbedragen toe aan bepaalde posten, terwijl zij hiervoor dezelfde motivatie hanteren. Zo wordt in één van de subgroepen met hogeropgeleiden op basis van het argument van een efficiëntieslag in de gezondheidszorg door de één 3 miljard bezuinigd, terwijl anderen verwachten hier 10 miljard mee te kunnen bezuinigen.

Daarnaast loopt men aan tegen de complexiteit van de gevolgen van bezuinigingen. De meeste deelnemers zijn zich ervan bewust dat een bezuiniging ook indirecte gevolgen heeft. Zo wordt bijvoorbeeld de invloed van het afschaffen van hypotheekrenteaftrek op de huizenprijzen en daarmee op de huurprijzen en op de economie als geheel genoemd. Van deze complexiteit is men zich met name bij het onderwerp wonen het meest bewust, maar ook bij andere onderwerpen komt dit naar voren. In meerdere groepen wordt dan ook een aantal keer spontaan genoemd dat alleen een drastische systeemwijziging voor een gezonde woningmarkt kan zorgen:

Ze moeten gewoon helemaal opnieuw beginnen.

Bezuinigingsstrategieën

Ongeacht het opleidingsniveau geven de deelnemers aan dat het feitelijk een onmogelijke taak is om een weloverwogen bezuinigingsvoorstel te maken. Een aantal deelnemers vraagt zich tijdens het invullen dan ook bezorgd af of de overheid daadwerkelijk iets met hun voorstel gaat doen.

Uit de gesprekken tijdens en na het invullen blijkt dat er verschillende achterliggende strategieën zijn op basis waarvan de deelnemers uiteindelijk ervoor kiezen om op bepaalde posten te bezuinigen of juist niet.

Voor zowel de hogeropgeleiden als de lageropgeleiden is het terugdringen van bureaucratie en regelgeving en het vergroten van de efficiëntie een belangrijke manier om te bezuinigen. Veel deelnemers bezuinigen op bijna alle posten één of een paar miljard onder het predicaat 'tegengaan van inefficiëntie' en sprokkelen zo een gedeelte van de bezuinigen bij elkaar. Wel ontstaat er discussie over hoeveel er nu precies bezuinigd kan worden met bijvoorbeeld inkrimping van het ambtenarenapparaat. In alle groepen wordt het rendement van het verhogen van efficiency (in feite circa 2 miljard) echter chronisch onderschat.

Daarnaast worden zeer praktische argumenten aangedragen om al dan niet te bezuinigen. Sommigen kijken gewoonweg naar de posten met de grootste uitgaven, waar men vervolgens een paar miljard van afhaalt: de relatieve impact van een bezuinigingsbedrag is in de ogen van de deelnemers lager bij een grote post dan bij een kleine. Met name bij de lageropgeleiden wordt daarnaast regelmatig bezuinigd op bepaalde posten omdat de manier waarop er vorm wordt gegeven aan het beleid hen niet aanstaat. In dit verband wordt regelmatig aan zeer concrete ervaringen gerefereerd als motivatie voor bezuinigen op een algemene post. Zo wil een deelnemer 2 miljard bezuinigen op politie en justitie omdat zij vindt dat er te veel bonnen worden geschreven door de politie:

Ze delen bonnen uit om niets. Ik kan me echt irriteren in het verkeer. Dan rijden ze je bijna ondersteboven en staat een politie bonnen te schrijven.

A, Amsterdam, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

De bezuiniging is in feite eerder een 'straf' dan dat deze inhoudelijk gemotiveerd is.

Een rode draad in de overwegingen om al dan niet te bezuinigen is de afweging of de bezuinigen invloed zullen hebben op de persoonlijke situatie. Zo wordt er regelmatig door mensen zonder kinderen betoogd dat er (in sommige gevallen zelfs drastisch) bezuinigd moet worden op de post financiële hulp aan ouders met kinderen. Hetzelfde geldt voor het oordeel van huurders als het gaat om de afschaffing of beperking van de hypotheekrenteaf trek:

Ja, van mij mag dat wel weg. Ik heb daar geen inzicht in, ik woon in een huurhuis.

C, Amsterdam, groep 1, subgroep hogeropgeleiden

Bij sommige overwegingen spelen ook ideologische principes een rol en wordt er op basis van ideologie gepleit voor het wel of niet bezuinigen. Het ideologische argument geldt met name bij posten op het gebied van de sociale zekerheid:

- Met name het 'linkse' standpunt dat 'de armen er niet onder mogen lijden' en 'dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen' wordt regelmatig aangedragen als argument om niet te bezuinigen of inkomensafhankelijke bezuinigingen:

Ik vind dat ze de laagste inkomens niet te hard mogen aanpakken. De hoogste wel.

B, Groningen, groep 1

- Anderzijds wordt ook, maar in minder mate, het liberale standpunt gebruikt, meestal als argumentatie om juist wel te bezuinigen. Hierbij gaat het om het terugdringen van overheidsbemoeienis:

Ik vind sowieso dat de overheid minder moet doen.

E, Groningen, groep 1, subgroep lageropgeleiden

In alle groepen wordt eerst gekeken naar hoeveel men op de verschillende beleidsterreinen kan bezuinigen, waarna desnoods een restbedrag door middel van verhogingen van belastingen wordt opgebracht. Enkele subgroepen geven zeer stellig aan het verhogen van belastingen te allen tijde te willen voorkomen. Zij schuiven net zo lang met bedragen tot zij 35 miljard hebben bezuinigd.

In de groepen waar men wel een restpost overhoudt, is men er relatief laconiek over om deze toe te wijzen aan verhogen van de belastingen. Aangegeven wordt dat men geen idee heeft van de impact van de verhoging van belastingen en wat dit uiteindelijk voor de gemiddelde Nederlander gaat betekenen. Door enkele deelnemers wordt opgemerkt dat belastingen alleen mogen worden verhoogd onder de voorwaarde dat de minder draagkrachtigen hier niet onder zullen lijden.

De onderwerpen

In de discussies over de bezuinigingsposten wordt relatief veel aandacht besteed aan onderwerpen die ook in de actualiteit 'hete hangijzers' zijn en die wanneer er daadwerkelijk bezuinigd gaat worden, mensen hoogstwaarschijnlijk ook persoonlijk zullen gaan raken. Onderwerpen die relatief het meeste aandacht krijgen zijn gezondheidszorg, wonen en in sommige groepen de AOW. Opvallend is dat veel deelnemers goed op de hoogte zijn van de discussies die rondom deze onderwerpen spelen en welke argumenten hierin gebruikt worden. Over deze onderwerpen ontstaat veelal meer discussie en zijn de deelnemers het minder snel eens. De onderwerpen waar de deelnemers minder snel de persoonlijke gevolgen van zullen zien en die verder afstaan van hun persoonlijke belevingswereld, zorgen voor minder discussie. Deelnemers zijn ook sneller geneigd om hun individuele bezuinigingsbedrag bij te stellen om tot een groepsvoorstel te komen. Voorbeelden hiervan zijn defensie en ontwikkelingssamenwerking.

Hieronder beschrijven wij de verschillende bezuinigingsvoorstellen per onderwerp. Per onderwerp geven wij in de tabel eerst een overzicht van de bezuinigingsvoorstellen van de subgroepen. In de eerste groep lageropgeleiden in Amsterdam is geen gezamenlijk bezuinigingsvoorstel geformuleerd, maar zijn de afzonderlijke individuele scores vermeld. Deze groep kwam niet tot overeenstemming over een gezamenlijk bezuinigingsvoorstel.

Schoner milieu en beperking broeikasgas

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
2-1-0-0	2	1,5	-	2		-	1

De discussie over het onderwerp 'schoner milieu en broeikasgassen' wordt bepaald door de vraag of het probleem van de klimaatverandering wel zo serieus is als wordt beweerd. Deelnemers die hierop willen bezuinigen geven aan niet te geloven dat de problematiek zo groot is en dat het vooral om een hype gaat.

Daarnaast wordt er commentaar geleverd op de subsidies en de investeringen vanuit de overheid. Tegenstanders van de bezuinigingen geven aan dat investeringen noodzakelijk zijn om ook in de toekomst economisch te blijven groeien, omdat de conventionele energiebronnen op dreigen te raken en verzekerd te zijn van alternatieve energiebronnen.

Autowegen, openbaar vervoer en bescherming tegen water

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
0-5-2-1	2	3	-	7	1	2	3

In meerdere groepen komt naar voren dat er met name op de autowegen bezuinigd kan worden. Volgens deze deelnemers is het niet noodzakelijk om steeds weer nieuwe wegen aan te leggen. Ook wordt opgemerkt dat wegen er niet altijd perfect uit hoeven te zien en dat er best wat minder aan onderhoud besteed kan worden:

Het moet beter, maar het hoeft niet altijd mooier.

A, Groningen, groep 1

Daarnaast wordt als argument aangedragen dat er meer van het openbaar vervoer gebruik moet worden gemaakt. Hierop ontstaat een discussie dat het niet mogelijk is om veel meer automobilisten in de trein te krijgen, daar is geen capaciteit voor. Opvallend is dat een deel van de deelnemers het stimuleren van openbaar vervoer als bezuinigingsmaatregel ziet.

Op het openbaar vervoer mag volgens de deelnemers niet bezuinigd worden. Dit is volgens hen al te duur. Er zou juist voor gezorgd moeten worden dat er meer van het openbaar vervoer gebruikt gaat worden.

Als het gaat om het onderwerp bescherming tegen water is het niet iedereen duidelijk wat hiermee bedoeld wordt. Als men denkt aan verhogen van dijken et cetera, dan kan hier volgens de meeste deelnemers niet worden bezuinigd.

Wonen (huurtoeslag en hypotheekrenteaftrek)

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
13-5-5-?	4	7	6	2	7	3	5

De discussie rondom bezuinigen op het onderwerp wonen concentreert zich op de hypotheekrenteaftrek. In alle groepen blijkt dat de deelnemers open staan voor een bepaalde vorm van een wijziging in het stelsel van de hypotheekrenteaftrek. Het merendeel van de deelnemers is voor het afschaffen van de hypotheekrenteaftrek voor mensen met een hoog inkomen of met dure huizen. Het wordt als onrechtvaardig gezien dat mensen die het makkelijk kunnen betalen toch kunnen profiteren van deze aftrekpost. Hierop wordt door sommigen gereageerd dat het afschaffen of beperken van de hypotheekrenteaftrek voor alleen de mensen met hoge inkomens te weinig oplevert en dat de hypotheekrenteaftrek volledig moet worden afgeschaft. Als ondersteunend argument wordt gezegd dat je niet moet kopen als je het niet kan betalen.

De complexiteit van dit thema komt echter eveneens sterk in de discussies naar voren. In een deel van de groepen realiseren de deelnemers zich dat het afschaffen van de hypotheekrenteaf trek invloed zal hebben op de huizenprijzen, ervoor zal zorgen dat een groot deel van de mensen geen huis meer kan kopen, wat weer zal zorgen voor een nog grotere schaarste op de huurhuizenmarkt, waardoor ook daar de huurprijzen zullen stijgen.

Een klein deel van de deelnemers pleit voor een bezuiniging op de huurtoeslag: ook hier geldt het argument dat als je het niet kan betalen, je minder duur moet gaan wonen. Hier wordt tegenin gebracht dat de woningmarkt te krap is waardoor het niet mogelijk is om goedkoper te wonen.

De complexiteit is dusdanig dat er in een aantal subgroepen voor gepleit wordt het hele systeem op de schop te nemen. Geconcludeerd wordt dat het huidige systeem pervers is. Een aantal keer wordt gepleit voor het instellen van een maximumhuurprijs door de overheid:

Die hoge huurprijzen hebben weer te maken met de huurtoeslag. Als er geen huurtoeslag is, gaan de huurprijzen naar beneden.

B, Groningen, groep 1, subgroep lageropgeleiden

Financiële steun aan ouders met kinderen

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
6-9-9-3	4	4	6	2	4	2	1

De discussie rondom financiële steun aan ouders met kinderen richt zich op de noodzakelijkheid van een dergelijke maatregel. Door een deel van de deelnemers, met name die zonder kinderen maar ook enkelen met, wordt het nut van financiële steun aan ouders met kinderen in twijfel getrokken. Een belangrijk argument is dat het krijgen van kinderen een eigen keus is, waar mensen ook van tevoren goed over na moeten denken of zij de financiële lasten kunnen dragen. Enkele deelnemers pleiten voor volledige afschaffing van de kinderbijslag. Hier wordt tegenin gebracht dat het afschaffen van financiële hulp aan ouders met kinderen ook het krijgen van kinderen zal ontmoedigen, waardoor er een probleem kan ontstaan met het betalen van sociale voorzieningen met het oog op de vergrijzing van Nederland.

In een aantal groepen wordt ervoor gepleit om alleen financiële steun te geven voor één of twee kinderen. Als mensen meer kinderen willen dan moeten zij dit zelf betalen. Ook wordt er gepleit voor meer inkomensafhankelijkheid bij het toekennen van toeslagen:

Gezinnen met acht, negen kinderen vind ik gewoon asociaal in deze tijd.

Je wilt kinderen of niet, je moet zelf verantwoording nemen. Ik heb geen kinderen.

D, Amsterdam, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

Er is eveneens commentaar op de vele verschillende vormen van financiële steun: kindgebonden budget, kinderbijslag en kinderopvangtoeslag. Er wordt voor gepleit dit samen te voegen en alleen toe te kennen aan ouders die dit echt nodig hebben. Ook door het tegengaan van misbruik en oneigenlijk gebruik verwachten deelnemers te kunnen bezuinigen:

Als ik mijn dochter hoor: ze hebben hier een potje voor en daar. Dat heb ik nooit bij mijn moeder gehoord met 9 kinderen.

D, Groningen, groep 2, subgroep lageropgeleiden

Onderwijs

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
6-0-0-0	2	4,5	0	5	2	2	4

Door een groot deel van de deelnemers wordt aangegeven dat het onderwijs een post is waar niet op bezuinigd mag worden. Belangrijkste argumenten om niet te bezuinigen zijn dat men het idee heeft dat er maar weinig marges zijn, waardoor bezuinigingen direct invloed op de kwaliteit van het onderwijs hebben. Er wordt bijvoorbeeld gerefereerd aan de salarissen van leraren die nu al laag zijn. Enkele deelnemers betogen dat er juist in het onderwijs geïnvesteerd moet worden. Onderwijs is essentieel voor de toekomst van het land.

De redenen om juist wel te bezuinigen hebben voornamelijk betrekking op het hoger en wetenschappelijke onderwijs. Met name het studiefinancieringsstelsel moet het ontgelden. In de groepen gaan stemmen op om dit om te vormen naar een sociaal leenstelsel. Dit kan in de groepen op weerklink rekenen:

R1. Ik heb 6 miljard in verband met de studiebeurs {...}

R2: ik vind dat ze moeten bezuinigen op de beurzen door er een lening van te maken.

H, G, Amsterdam, groep 1, subgroep lageropgeleiden

Enkele deelnemers willen nog verder gaan door de ov-jaarkaart af te schaffen of zelfs studiefinanciering zelf geheel af te schaffen:

R1.: Die extra's moeten ze schrappen. {...} Dat ov rommeltje.

R2: met de ov-kaart. Dat vind ik ook een beetje... Als je in een stad wilt studeren, dan ga je er maar wonen. Dat is voordeliger dan.

B, E, Groningen, groep 1, subgroep laagopgeleiden

Ook bij het onderwijs verwacht men te kunnen bezuinigen door efficiencyverhoging. Er moet minder geld uitgegeven worden aan onderwijsvernieuwingen en zuiniger om worden gegaan met onderwijsmateriaal.

Werkeloosheid, WAO/WIA, sociale werkplaats, bijstand

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
11-5-5- 5	5	4	4	0	3	2	2

Voor alle deelnemers is het evident dat er een sociaal vangnet moet zijn, zodat je verzekerd bent van een inkomen als je zonder werk komt te zitten of als je arbeidsongeschikt raakt. De bezuinigingsvoorstellen op dit thema hebben allen betrekking op het onderwerp werkeloosheid, hierbij denkt men voornamelijk aan een kortere duur van de ww-uitkering. De deelnemers geven aan dat er wat hen betreft niet bezuinigd kan worden op de onderwerpen WAO/WIA, sociale werkplaats en bijstand, aangezien het hierbij gaat om mensen die echt niet meer kunnen werken en dus geen ander alternatief hebben.

Een in verschillende groepen terugkerende bron waarop volgens de deelnemers bezuinigd kan worden zijn de re-integratiebureaus. De deelnemers geven aan de indruk te hebben dat re-integratiebureaus niet werken en een verspilling van geld zijn:

Ik heb er 3 en de reden zijn al die re-integratiebureaus waar mensen eindeloos sollicitatiebrieven schrijven en dat er 750.000 euro is uitgegeven aan een persoon die via zo'n bedrijf werk vindt.

I, Amsterdam, groep 1, subgroep hogeropgeleiden

Daarnaast wordt aangegeven dat men vindt dat er te veel misbruik en oneigenlijk gebruik is van werkloosheidsuitkeringen. Zo betoogt men dat mensen te lang een ww-uitkering kunnen krijgen en niet voldoende gestimuleerd worden om aan het werk te gaan:

R1: Ik bezuinig 11 miljard. Dat is grof he? Maar dan vind ik dat ik redelijk ben omdat het naar mijn mening te makkelijk wordt uitgegeven. Het is ook gewenning, mensen moeten worden aangespoord om aan het werk te gaan.

R2: Maar dat doen ze ook met het geld. Jij zegt dat te gemakkelijk. Maar vanaf het arbeidsbureau worden mensen aangespoord om werk te zoeken. Ik heb vijf, maar dan gewoon uitgesmeerd.

C, F, Amsterdam, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

Ik woon in een deel van de provincie waar veel werkeloosheid is. Er worden te gemakkelijk uitkeringen verstrekt. Vroeger moest je één keer per week naar het gemeentehuis om je bijstand op te halen. Als je ziet hoeveel mensen een uitkering krijgen dan denk ik dat er veel misbruik is. Die controles moeten ze nog steviger maken.

E, Groningen, groep 2, subgroep lageropgeleiden

Één van de groepen lageropgeleiden in Groningen is eensgezind in het ontzien van dit thema bij de bezuinigingen. Hun belangrijkste argumentatie is dat het belangrijk is voor de koopkracht van mensen en daarmee voor de economie dat er goede werkloosheidsuitkeringen zijn. Geen van de deelnemers in deze subgroep is momenteel werkzaam.

Gezondheidszorg

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
4-0-0-0	4	1,5	10	0	6	8	1

De bezuinigingsvoorstellen op het onderwerp gezondheidszorg lopen sterk uiteen en zorgen binnen de groepen voor discussie.

Een deel van de deelnemers geeft aan dat er op gezondheidszorg sowieso niet bezuinigd mag worden. Dit is ingegeven door de angst dat dit inhoudt dat mensen zelf meer moeten gaan betalen voor de zorg (hierbij wordt vooral gedacht aan de verhoging van het eigen risico) en dat bezuinigingen ten kosten gaan van de kwaliteit van de zorg. Bij dit laatste denkt men aan verpleeghuizen die nu al moeite hebben om de kwaliteit van de zorg te waarborgen. De deelnemers spreken hun verbazing uit over het feit dat het in het oude zorgstelsel wel lukte om ziektekosten goed gedekt te krijgen, zonder dat mensen daar veel aan bij hoefden te betalen, terwijl mensen nu steeds meer moeten betalen, terwijl er minder gedekt wordt. In een deel van de groepen heerst hierdoor een sfeer van 'vroeger was alles beter'.

In enkele groepen wordt ervoor gepleit om, als er dan toch bezuinigd moet worden, een inkomensafhankelijke hoogte van de eigen bijdrage in te stellen, om te voorkomen dat minder draagkrachtigen de dupe worden van bezuinigingen op de gezondheidszorg.

Voorstanders van bezuinigingen in de gezondheidszorg denken hierbij voornamelijk aan het vergroten van de efficiency en kostenbewustzijn in de zorg. Genoemd worden het terugdringen van misbruik van het PGB, te hoge salarissen van specialisten, bureaucratie en onzorgvuldig inkopen van medicijnen en apparatuur:

Ik bezuinig 8. Veel te veel management en chirurgen die te veel verdienen.

H, Amsterdam, groep 2, subgroep lageropgeleiden

Maar luister eens, dan praten we over medicijnen. Ik heb een medicijn gehad en dat was in Frankrijk goedkoper. Hier betaal ik 35 euro. Maar op dat etiket zat een prijsje uit Frankrijk en daar stond op acht euro en vijftig cent...

D, Amsterdam, groep 1, subgroep lageropgeleiden

In één van de groepen wordt opgemerkt dat het belangrijk is om het taboe op bezuinigingen in de gezondheidszorg op te heffen, aangezien dit er volgens deze deelnemer toe heeft geleid dat er nu zulke grote uitgaven zijn:

54 miljard naar gezondheidszorg dat is heel veel. Het lijkt dat onderwijs en gezondheidszorg de heilige graal zijn, alsof je er niet aan mag komen. Maar ik vind dat dat juist de reden is geweest dat er processen bij zijn gekomen waardoor het nu niet efficiënt is. {...} Mensen worden creatiever als ze minder te besteden hebben. Ik wil 13 miljard uit de gezondheidszorg halen. Dat zet hele capabele breinen aan het denken en ik denk dat dat niet ten koste gaat van de kwaliteit.

G, Amsterdam, groep 1, subgroep hogeropgeleiden

Opvallend is dat er in de argumentaties om al dan niet te bezuinigen op de gezondheidszorg vaak verwezen wordt naar persoonlijke ervaringen of ervaringen van mensen uit de directe omgeving met de gezondheidszorg:

Als ik zie hoe het er aan toe gaat in ziekenhuizen. Je weet zelf wat je nodig hebt. Maar nee, je krijgt een onderzoek, de uitslag komt drie weken later terug. Het blijkt niet te hebben gewerkt. Weer een onderzoek. Weer medicijnen. Toen mijn vader overleed moesten we drie zakken met medicijnen weggooien. Wat een geldverspilling!

A, Amsterdam, groep 1

Ontwikkelingssamenwerking

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
4-1-3-5	3	4	5-1-0	3	2	3	2

In een aantal groepen is ontwikkelingssamenwerking de eerste post waarop bezuinigd wordt:

Ontwikkelingswerk, daar ga ik meteen 5 miljard vanaf halen. Haha

B, Groningen, groep 1, subgroep lageropgeleiden

Belangrijkste motivatie is dat men het nut van ontwikkelingswerk betwijfelt. Men heeft het idee heeft dat dit geld feitelijk weggegooid geld is en ontwikkelingsgeld maar zelden op de juiste plek terecht komt. Ook wordt genoemd dat in Nederland veel mensen met problemen leven, het idee heerst dat dit eerst opgelost moet worden voor je je geld naar andere landen stuurt:

Ontwikkelingshulp mag wel wat vanaf. Het moet wel blijven, maar niet te veel. Kijk, je moet je eerst zelf kunnen redden. Dan pas anderen proberen te helpen.

E, Groningen, groep 1, subgroep lageropgeleiden

Ook wordt opgemerkt dat er meer moet worden gedaan door middel van particuliere initiatieven en de overheid een minder grote rol zou moeten spelen.

Slechts een enkeling brengt hier tegenin dat ontwikkelingshulp een morele verplichting is die je als rijk westers land hebt tegenover armere landen in de wereld:

R1: Wat de regering doet blijkt weinig resultaat op te leveren. Ik denk wel dat de methodes zijn verbeterd, dat mensen zichzelf leren helpen. Maar projecten moeten wel steeds veranderen. Er moeten meer particuliere projecten komen.

R2: Dat is wel een goed argument. Het klinkt misschien een beetje vervelend. We doen al veel voor mensen die hier naartoe komen, de grenzen staan open. Dat is ook een stukje ontwikkelingssamenwerking.

R3: Ondanks ons gemopper zijn we toch een rijk land. En dan mag er best wel wat naar andere landen.

F, D, C, Amsterdam, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

Politie en justitie

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
0-3-0-0	2	3	0,0,0,4	6	1	1	1

Het belang van politie en justitie voor de veiligheid in Nederland wordt in alle groepen onderkend. Dit is een reden voor een deel van de deelnemers om slechts minimaal te bezuinigen. De bezuinigingen die mogelijk zijn, hebben voornamelijk betrekking op efficiency:

Ik bezuinig niets. Maar ze mogen het houden. Ze moeten efficiënter werken en dan heeft de politie wat meer salaris.

B, Groningen, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

Door een aantal deelnemers wordt opgemerkt dat er juist wel bezuinigd moet worden op politie en justitie. Dit heeft echter eerder te maken met negatieve gevoelens ten opzichte van politie en justitie dan dat men concrete bezuinigingsmaatregelen kan noemen:

Ik bezuinig 3 miljard, ik ben niet zo'n politie en justitie fan.

B, Groningen, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

Ik bezuinig acht miljard. Voor mij zijn ze helemaal niets waard. Want veel doen ze niet.

H, Amsterdam, groep 1, subgroep lageropgeleiden

Door een aantal deelnemers wordt betoogd dat er te veel politie op straat rondloopt:

Het hoeft niet zo extreem, met camera's en mensen op straat enzo.

E, Groningen, groep 1, subgroep lageropgeleiden

Als je nou in Amsterdam loopt. Er moet genoeg politie zijn, maar als ik twee minuten op straat loop, heb ik zeker vier politiemensen gezien.

A, Amsterdam, groep 2, subgroep lageropgeleiden

Defensie

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
6-5-3-0	3	5,5	4	4	0	3	2

In de discussies rondom defensie speelt de aankoop van JSF-toestellen en de missie in Afghanistan een grote rol. Veel deelnemers stellen voor te bezuinigen op defensie aangezien zij het niet eens zijn met deze activiteiten:

Dat speelgoed, als ze dat gewoon goed onderhouden dan gaat het best een tijdje mee. Die JSF bestaat nog niet eens en er wordt al heel veel geld naar toe gebracht.

H, Amsterdam, groep 2, subgroep lageropgeleiden.

Met name in één subgroep met hogeropgeleiden in Groningen wordt het in stand houden van de uitgaven voor defensie verdedigd. Het uitzenden van het leger voor vredesmissies wordt als een morele verplichting gezien, of in ieder geval als een verplichting richting de NAVO:

Ik vind dat je als democratische rechtsstaat moreel verplicht bent om ergens heen te gaan. Het kost gewoon een smak geld, maar het is belangrijk voor internationale vredesmissies.

C, Groningen, groep 1, subgroep hogeropgeleiden.

Nou, ik wil wel aan vredesmissie blijven meedoen, dan blijven er twee over. We zijn lid van de NAVO dus moet je een bepaald arsenaal hebben. Dan kan je ook weer de voordelen plukken van Europa dat niemand ons aan kan vallen.

F, Amsterdam, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

AOW

Amst LO	Amst HO	Amst LO	Amst HO	Gro LO	Gro HO	Gro LO	Gro HO
5-0-0-4	4	1	10-19- 0-10	4	4	3	0

Bij bezuinigingen op de AOW wordt primair gedacht aan de verhoging van de AOW-leeftijd. Over de bezuinigingen op de AOW lopen de meningen sterk uiteen. Een deel van de deelnemers geeft aan hier niet op te willen bezuinigen. Aangegeven wordt dat al het geld nodig is om de komende AOW voor de grijze golf te bekostigen.

Er is echter ook begrip voor maatregelen om de AOW betaalbaar te houden:

R1: Ik vind dat wel logisch. Mensen worden steeds ouder en dus wordt het leven waarin je kunt werken langer in feite. En er komt een demografische verschuiving dat er een hoop ouderen bij komen.

R2: Dat moet wel betaalbaar blijven.

R1: In die zin snap ik het wel. Ik zie ook geen andere uitweg.

G, A, Groningen, groep 2

Ik begrijp dat wel. Het wil niet zeggen dat ik het leuk vind. Ik behoor tot de groep die moet werken tot 67. Ik heb liever dat ik iets langer door moet en dat ze niet bezuinigen op gezondheid.

C, Amsterdam, groep 2, subgroep hogeropgeleiden

Een deel van de deelnemers stelt voor flink op de AOW te bezuinigen. Verhoging van de AOW-leeftijd is een optie – enkele deelnemers geven expliciet aan hier geen moeite mee te hebben – maar zeker niet de enige mogelijkheid. Door een deel van de deelnemers wordt voorgesteld om het toekennen van een AOW-uitkering inkomensafhankelijk te maken en te kijken naar of men een pensioen heeft opgebouwd of niet. Ook geeft men aan dat er moet worden gekeken naar de gezondheidstoestand van de AOW-ers.

Hierop komen eveneens verontwaardigde reacties: de redenatie is dat je je hele leven voor de AOW betaald hebt, waarna het risico bestaat dat je er uiteindelijk geen recht op hebt:

R1: Ik vind dat iedereen die een pensioen heeft geen AOW meer moet krijgen. Dat je het gaat zien als een sociale regeling zoals het ooit bedoeld is. Mijn moeder krijgt 4000 euro pensioen, maar ze heeft het niet nodig. Het is onzin dat ze AOW krijgt. Waarom moet die generatie die nu zo oud is en het zo goed heeft gehad dat geld hebben. Je zou waanzinnig kunnen bezuinigen.

R2: Ik heb mijn hele leven betaald. En dan ben ik 65 en dan zeggen ze: je hebt zo zuinig geleefd, je hebt je AOW niet meer nodig. Dat is toch niet rechtvaardig?

I, F, Amsterdam, groep 1, subgroep hogeropgeleiden

Verwacht effect op persoonlijke situatie

Aan het eind van de discussies is ingegaan op de vraag of de deelnemers het idee hebben dat zij persoonlijk geraakt zullen worden door de voorgenomen bezuinigingen. In alle groepen geven de deelnemers aan weliswaar te verwachten dat zij de gevolgen van de bezuinigingen zullen gaan merken, maar is men hier tegelijkertijd opvallend gelaten onder. Geen van de deelnemers geeft aan het idee te hebben dat hij of de directe omgeving hierdoor echt in de problemen zal komen.

De volgende manier waarop men verwacht de gevolgen van de bezuinigingen te zullen merken worden genoemd:

- Met name de verhoging van het eigen risico van de zorgverzekering wordt door een groot deel genoemd als een maatregel waar men de financiële gevolgen van verwacht te gaan merken. Met name enkele ouderen geven aan dat dit voor hen mogelijk problemen gaat opleveren. Enkele jongeren merken op dat zij weinig zorg consumeren en dus ook minder last zullen hebben van deze maatregel.
- Deelnemers die zelf gebruik maken van sociale voorzieningen zoals een uitkering of bepaalde subsidies geven aan dat zij verwachten dat zij via deze weg direct zullen merken dat er bezuinigd zal gaan worden. Men denkt dan aan het verlagen van of inperken van deze uitkeringen voor bepaalde groepen. Dit geldt ook voor de deelnemers die een eigen huis hebben met het oog op de beperking of afschaffing van de hypotheekrenteaftrek.
- Meer in zijn algemeenheid wordt aangegeven dat men verwacht dat 'alles duurder wordt', terwijl het inkomen gelijk blijft of zelfs achteruit gaat.
- Enkele deelnemers verwachten met name last te gaan hebben van het verhogen van belastingen, gedacht wordt aan de BTW en wegenbelasting.
- Een enkeling verwacht dat de bezuinigingen gevolgen zullen hebben voor de hoogte van de pensioenen (de overheid gaat een beroep op de fondsen doen).

Conclusies

1 Stand van zaken in Nederland

Als het om de stand van zaken in de Nederlandse samenleving gaat, komen in alle groepen de bekende pijnpunten naar voren: de samenleving verloedert en verhardt, er is sprake van een verval van normen en waarden en de Haagse politiek en regering schieten ernstig tekort in de aanpak van deze problemen. Als men iets van de regering merkt dan is het vooral betutteling en bemoeizucht: hierbij wordt dan gerefereerd aan het rookverbod in de horeca en de campagne om het gebruik van gloeilampen terug te dringen.

Het onderwerp bezuinigingen wordt ook spontaan als negatief punt aan de orde gesteld. Deelnemers noemen in dit kader vooral een bezuiniging die hen zelf dreigt te treffen: de verhoging van het eigen risico in de gezondheidszorg. Ten slotte wordt de bureaucratie als negatief punt genoemd. Hier gaat het om persoonlijke ervaringen met zowel overheidsinstanties als commerciële dienstverleners, bijvoorbeeld lange wachttijden bij het aanvragen van een huurwoning en problemen bij het aanvragen van voorzieningen.

Positieve aspecten die genoemd worden, zijn voornamelijk persoonlijk van aard: men is tevreden over het eigen privéleven (gezin, familie, vrienden) en verheugt zich over het mooie lenteweer. Als positief punt uit het nieuws wordt president Obama genoemd: het nieuwsfeit dat in Amerika een nieuwe wet is aangenomen die voorziet in een verplichte zorgverzekering voor alle Amerikanen, ligt nog vers in het geheugen.

2 Bezuinigingen

Het onderwerp bezuinigingen houdt de deelnemers duidelijk bezig. Bijna iedereen heeft er wel iets over vernomen. Het gaat dan vooral om maatregelen die henzelf zal treffen zoals een verhoging van het eigen risico in de zorgverzekering, de afschaffing of beperking van de hypotheekrenteaftrek en de verhoging van de AOW-leeftijd naar 67 jaar. Deelnemers die zelf veel zorg consumeren (ouderen, mensen met chronische aandoeningen), zijn vooral bezorgd over de eerste bezuinigingspost. Ze vrezen dat hun toch al niet florissante inkomenspositie nog verder zal worden aangetast. Op de andere twee bezuinigingsposten reageert men tamelijk gelaten, ook deelnemers met een eigen huis. Over het algemeen lijkt men de onvermijdelijkheid van de bezuinigingen aanvaard te hebben.

Als het over de schuldvraag gaat wordt zowel naar de banken als de overheid gewezen. Die banken zouden zich jarenlang verrijkt hebben met de handel in 'foute' financiële producten. De overheid zou hier onvoldoende alert op zijn geweest ('heeft zitten slapen') waardoor de zaak uit de hand kon lopen.

Er is een algeheel gevoel dat bezuinigingen acceptabel zijn als alle partijen hun steentje bijdragen. Dat betekent naast bezuinigingen die gewone burgers treffen zoals de afschaffing/beperking van de hypotheekrenteaftrek en een verhoging van het eigen risico in de gezondheidszorg, ook het aanpakken van bonussen en exorbitant hoge salarissen, en een afslanking van het overheidsapparaat. Dit komt sterk terug in de verdeling van de bezuinigingen over de verschillende posten. In alle subgroepen is men van mening dat er veel te halen valt door een inkrimping van het overheidsapparaat door het terugdringen van de bureaucratie en een verhoging van de efficiency. Men denkt dan vooral aan het administratieve deel van de overheid en niet om ambtenaren op operationeel niveau zoals vuilnismannen en politieagenten.

De economische crisis lijkt tot gevolg te hebben dat burgers meer gericht zijn op problemen 'dicht bij huis'. Vooral lager opgeleide respondenten vinden dat de overheid eerst de problemen in eigen land moet oplossen en daarbij de eigen burgers zoveel mogelijk moet ontzien. Dat betekent de afschaffing of beperking van ontwikkelingshulp, afzien van de aanschaf van nieuwe gevechtsvliegtuigen (de JSF) en minder geld naar Europa. Zelfs de verdubbeling van de ingezamelde gelden voor Haïti door minister Koenders wordt om die reden ernstig bekritiseerd. Er komen nauwelijks tegengeluiden dat de nood in Haïti niet te vergelijken is met de problemen waar Nederlandse burgers mee te kampen hebben.

3 Verdelen van de bezuinigingen

In alle groepen vindt men het moeilijk om de 35 miljard bezuinigingen te verdelen over de verschillende posten. Het belangrijkste probleem daarbij is dat men zich geen voorstelling kan maken van hoe deze bezuinigingen concreet zullen uitwerken. Bijvoorbeeld betekenen bezuinigingen op gezondheidszorg een bezuiniging op de salarissen van specialisten of een verhoging van het eigen risico, en gaat het bij bezuinigingen op onderwijs over grotere klassen of over de afschaffing van de basisbeurs voor studenten? De deelnemers is daarom gevraagd per beleidsterrein zelf te bedenken waar het geld vandaan zou kunnen komen.

Bij het verdelen van de bezuinigen spelen de volgende overwegingen een rol: De eerste overweging is het effect op de persoonlijke situatie. Men is over het algemeen geneigd voor bezuinigingen te kiezen die anderen treffen. Zo vinden deelnemers zonder kinderen dat best bezuinigd kan worden op de kinderbijslag, vindt iedereen dat de

salarissen van medisch specialisten omlaag kunnen en zou vooral de hypotheekaftrek afgeschaft kunnen worden voor de duurdere huizen.

De tweede overweging is het zoveel mogelijk beperken van de effecten voor de gewone burger door de kaasschaafmethode te hanteren: als van alle posten iets afgehaald wordt door terugdringing van de bureaucratie (bijvoorbeeld minder regels), verhoging van de efficiency van het overheidsapparaat en een verlaging van het aantal ambtenaren, kan de gewone burger zoveel mogelijk ontzien worden.

De derde overweging is het prioriteit geven aan de problemen in eigen huis: In dat scenario kan fors bezuinigd worden op defensie (gedacht wordt dan vooral aan de buitenlandse missies) en ontwikkelingssamenwerking.

De laatste overweging is dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dienen te dragen: deze overweging leidt tot de suggestie om te bezuinigen door een verhoging van de belasting voor de rijken, afschaffing van de hypotheekrenteaftrek voor dure huizen en verlaging van salarissen van medische specialisten.

Voor de lageropgeleide deelnemers zijn geneigd tot simpele redeneringen die in hun eigen kraam te pas komen: zo zou er bezuinigd kunnen worden op politie door minder te letten op verkeersovertredingen (met als gevolg dat er minder bekeuringen worden uitgedeeld). Die energie zou beter geïnvesteerd kunnen worden in het bestrijden van de misdaad.

Hogeropgeleiden brengen vaker nuanceringen aan. Zij wijzen erop dat bepaalde bezuinigingen, bijvoorbeeld afschaffing van de hypotheekrenteaftrek voor dure huizen, te weinig opleveren. En dat bezuinigingen ernstige effecten voor de economie kunnen hebben (bijvoorbeeld de invloed van de beperking van de hypotheekrenteaftrek op de huizenmarkt).

4 Slotbeschouwing

Op het moment dat de groepsdiscussies worden gehouden, zijn de laatste economische ontwikkelingen in Europa (de crisis in Griekenland en de gevolgen voor de Europese Unie) nog niet prominent aan de orde in het publieke debat. In de groepen lijkt het gevoel te leven dat het ergste achter de rug is en dat het nu gaat om het wegwerken van de tekorten die door de crisis ontstaan zijn om vervolgens weer over te gaan tot de orde van de dag. De vraag is hoe de onzekerheid over de Europese economie en de gevolgen voor Nederland uit zullen werken op de perceptie van de voorgenomen bezuinigingen.

Voor iedereen is het duidelijk dat bezuinigingen onontkoombaar zijn. In de groepen wordt ook aangegeven dat het met elkaar discussiëren hierover extra duidelijk maakt hoe ingewikkeld het voor de politiek zal zijn om hier goede besluiten over te nemen. Het valt op dat men in alle groepen behoorlijk gelaten is over de aankomende bezuinigingen, ondanks dat nagenoeg iedereen aangeeft het idee te hebben dat het hen ook persoonlijk gaat treffen. Hoewel men zich niet medeverantwoordelijk voelt voor

het ontstaan van de crisis, en de schuld duidelijk legt bij 'grootverdieners' en een overheid die onvoldoende alert is geweest, lijkt men het feit te accepteren dat de gemiddelde Nederlandse burger waarschijnlijk voor een belangrijk deel zal moeten opdraaien voor het herstellen van de schade. Er is hierover weliswaar enige boosheid te bespeuren, maar de emoties lopen niet hoog op tijdens de discussie. Het lijkt erop dat men rustig afwacht op wat er aan bezuinigingen gaat komen. Belangrijk voor de uiteindelijke acceptatie van bezuinigingsmaatregelen is wel dat de burgers de indruk krijgen dat zij niet de enigen zijn die door de bezuinigingen worden getroffen, maar dat ook de 'veroorzakers' van de crisis en de rijken duidelijk hun steentje bijdragen. Daarnaast moet de overheid er ook blij van geven geleerd te hebben van de crisis en maatregelen treffen die voorkomen dat het in de toekomst nog een keer kan gebeuren. Duidelijk is dat het geloof in de werking van de vrije markt nagenoeg verdwenen is. Ook de meer rechts georiënteerde deelnemers zijn van mening dat de overheid als toezichthouder een belangrijke rol hoort te hebben in het reguleren van de economie.

Bijlage I: Gespreksleidraad

ons projectnummer:
3690

Gespreksleidraad

Project:	Bezuinigingen
Methode:	groepsdiscussies
Datum onderzoek:	13 en 14 april 2010
Locatie:	Groningen en Amsterdam
Aantal respondenten:	4 keer 8
Tijdsduur:	2 uur

Doel van het onderzoek

Het onderzoek heeft tot doel om na te gaan hoe men op dit moment denkt over de stand van zaken in onze samenleving. Wat gaat er goed, wat gaat er minder goed? Welke ontwikkelingen worden waargenomen? Hoe beoordeelt men de rol van de overheid en de politiek daarin? In ieder kwartaal komt een speciaal thema aan de orde. Dit keer is dat speciale thema de bezuinigingen op de collectieve uitgaven.

Uitleg

Bij kwalitatief onderzoek worden geen 'vragenlijsten' afgenomen, maar wordt een gesprek gevoerd. Dit gesprek heeft een vrij format en zal voor iedere groep, of ieder individu anders verlopen. Op deze manier kan het perspectief van de doelgroep het beste uit de verf komen. Onderstaande leidraad is een beschrijving van de structuur van het gesprek met daarbij steeds een korte uitleg en een lijst onderwerpen en vragen die aan bod kunnen komen.

Introductie 5"

De moderator legt de testsituatie uit:

- welkom;
- doel van het onderzoek: praten over bezuinigingen;
- onafhankelijkheid onderzoeker;
- notulist, meekijkers en apparatuur;
- anonimiteit en rapportage;
- tijdsduur gesprek.

Voorstelronde 15"

De moderator laat iedereen zich voorstellen met voornaam, leeftijd en dagelijkse bezigheden zoals werk en hobby's. Doel: elkaar een beetje leren kennen, het groepsproces op gang brengen. Verder komen de volgende vragen aan de orde:

- Wat houdt de deelnemers op dit moment het meest bezig?
- Waar vindt men zich over op en waar wordt men juist blij van?
- Waarom vindt men zich erover op of wordt men er blij van?

Blok 1 Welke kant gaat het op met Nederland 10"

In blok 1 wordt kort ingegaan op de algemene stand van zaken met betrekking tot de samenleving. Punten die aan de orde kunnen komen zijn:

- Onderwerpen/thema's met betrekking tot Nederland die op dit moment sterk leven. Hoe vinden jullie dat het gaat met Nederland
- Ga na in hoeverre men het idee heeft dat het in Nederland de goede of juist de slechte kant op gaat. Inventariseer wie het idee heeft dat het juist beter gaat en wie juist het idee heeft dat het slechter gaat.
- Geef de respondenten de opdracht argumenten te geven waarom het goed of slecht gaat in Nederland. Belangrijk hierbij is na te gaan welke onderwerpen in de discussie worden aangesneden.
- Nieuwsfeiten die hierbij worden genoemd.

Blok 2 Bezuinigingen introductie 5"

Misschien hebben jullie vernomen uit het nieuws dat in Den Haag een aantal ambtelijke werkgroepen hebben gekeken hoe er in Nederland bezuinigd kan worden. Twee weken geleden zijn de rapporten van die werkgroepen gepresenteerd. We willen jullie vragen om zelf een bezuinigingsplan te maken. Waarop zouden jullie willen bezuinigen en waarop juist niet? Als jullie op een post bezuinigen, hoeveel moet dat dan zijn? Zo meteen gaan we in twee groepjes uiteen. Het ene groepje gaat met Gerben naar ruimte X de andere groep blijft hier met Judith.

(Groepen worden ingedeeld op grond van opleidingsniveau. Dit wordt de respondenten niet verteld.)

Blok 3 Maken bezuinigingsplan in minigroepjes 45"

- Wat hebben jullie meegekregen van de ambtelijke werkgroepen en de bezuinigingen?
- Hoe noodzakelijk is het volgens jullie dat er bezuinigd wordt?
- Wat vinden jullie ervan dat er überhaupt bezuinigd moet worden (nog even los van de terreinen waarop bezuinigd gaat worden)? Welk gevoel hebben jullie er zelf bij?
- Wat is volgens jullie de belangrijkste reden dat er bezuinigd moet worden?

Invuloefening 1 wordt uitgedeeld en toegelicht:

De ambtelijke werkgroepen hebben de opdracht gekregen om 35 miljard te bezuinigen. We willen jullie vragen die 35 miljard te verdelen over elf verschillende terreinen. Jullie krijgen een overzicht van die verschillende terreinen met het bedrag dat nu per beleidsterrein wordt uitgegeven. Willen jullie eerst individueel in kolom B aangeven hoe je die 35 miljard aan bezuinigen zelf zou verdelen over de verschillende posten? Je moet in totaal op 35 miljard uitkomen.

Na het individueel invullen van de formulieren krijgen de deelnemers de volgende opdracht:

Jullie krijgen nu de opdracht om een gezamenlijk bezuinigingsvoorstel te formuleren.

Jullie moeten het eens worden over een nieuwe begroting.

- Waarop willen jullie bezuinigen?
- Welke posten komen het eerste in aanmerking?
- Wat zijn daarvoor de argumenten?
- Aan wat voor soort dingen denk je als je op deze post bezuinigt?
- Wie gaat er wat van merken?
- Hoeveel willen jullie op die posten bezuinigen?
- Op welke posten mag niet bezuinigd? Waarom niet?

Het bezuinigingsvoorstel van de groep wordt op een groot vel gezet. Dit vel wordt gebruikt om het voorstel in de plenaire groep te bespreken.

Blok 3 Bespreken van de bezuinigingsvoorstellen in de plenaire groep

30"

De begrotingen worden naast elkaar gehangen. De moderator vergelijkt de begrotingen en gaat na op welke posten de groepen verschillen. De grootste posten worden besproken.

Bespreking shortlist van Maurice de Hondt:

- 1. Verhoging eigen risico tot 775 euro = 3.7 miljard**
 - 2. Afschaffing hypotheekaf trek - 5 miljard (nb: dat is dus algehele afschaffing, niet vanaf een bepaald bedrag of tegen een bepaald tarief)**
 - 3. Basisbeurs omzetten in sociaal leenstelsel - 350 miljoen + Collegegeld verdubbelen - 500 miljoen + Afschaffen/versoberen OV-jaarkaart studenten - 90 miljoen = bijna 1 MILJARD**
 - 4. Een verlaging van de WW uitkering - 1.1 miljard**
 - 5. Provincies en waterschappen opheffen - 1.8 miljard**
 - 6. Minder rijksambtenaren - 2 miljard**
- Bij punt 5 en 6 doorvragen:
- Jullie zien dat verhoging op efficiency van de overheid niet voldoende oplevert en dat er dus fundamenteeler moet worden bezuinigd. Wat vindt men daarvan?
- 7. Bezuiniging defensie - 2 miljard**
 - 8. Afschaffen subsidies voor groene stroom invoeren kolen/gas belasting - 470 miljoen + Minder ambitieuze doelstellingen voor klimaat en milieu- 190 MILJOEN = 0,7 MILJARD**
 - 9. Verhoging toptarief belasting - 1 miljard**
 - 10. Verhoging BTW - 2 miljard**

- Wat vindt men van deze bezuinigingsposten?
- Als men hieruit keuzes moet maken met als doen 10 miljard bezuinigen, welke posten kiest men dan?
- Denken de deelnemers zelf iets van de bezuinigingen te gaan merken? Zo ja, wat gaat men er van merken? Indien nee, waarop baseert men dat?

Tot slot wil ik jullie vragen om nog een vragenlijstje in te vullen (formulieren worden uitgedeeld).

Afsluiting 10"

- Er zijn ambtelijke werkgroepen ingesteld om met bezuinigingsvoorstellen te komen? Wat is volgens jullie de rol van de politiek?
- Wat verwachten jullie van de politieke partijen als het om bezuinigingen gaat?
- Wat verwachten jullie van de nieuwe regering?

- Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van de regering. Wat vinden jullie daarvan?
- Wat zou een nieuwe regering hiervan kunnen leren?

Bijlage II: Overzicht van de deelnemers

Amsterdam, groep 1

	Sekse	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonplaats
A	V	50	HBO	Purser	Amsterdam
B	M	45	MBO	Werkzoekende	Amsterdam
C	M	60	LBO	Vut (voormalig in de bouw gewerkt)	Amsterdam
D	V	40	MAVO	Verzorgster	Amsterdam
E	V	56	MBO	Administratie	Amsterdam
F	M	64	HBO	Zelfstandig	Amsterdam
G	M	30	WO	Ondernemer	Amsterdam
H	V	51	MBO	Doktersassistente	Amsterdam
I	V	58	HBO	Fotograaf	Amsterdam

Amsterdam, groep 2

	Sekse	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonplaats
A	V	33	HBO	Verpleegkundige	Amsterdam
B	V	27	MAVO	Werk zoekend	Amsterdam
C	V	55	HBO	Lerares	Amsterdam
D	M	47	MBO	Gemeente ambtenaar	Amsterdam
E	M	63	HBO	Therapeut	Amsterdam
F	V	50	MBO	Gespecialiseerd verzorgende	Amsterdam
H	M	46	HBO	Eigenaar adviesbureau autobranche	Amsterdam
I	M	51	HBO		Amsterdam

Groningen, groep 1

	Sekse	Leeftijd	Opleiding	Beroep	Woonplaats
A	V	35	MBO	N.v.t.	Assen
B	V	32	MBO	Huisvrouw	Groningen
C	M	41	WO	Schaakorganisator	Groningen
D	M	31	MBO	Postbode	Winsum
E	V	26	MBO	Vrijwilliger	Groningen
F	M	58	WO	Geen	Groningen

Groningen, groep 2